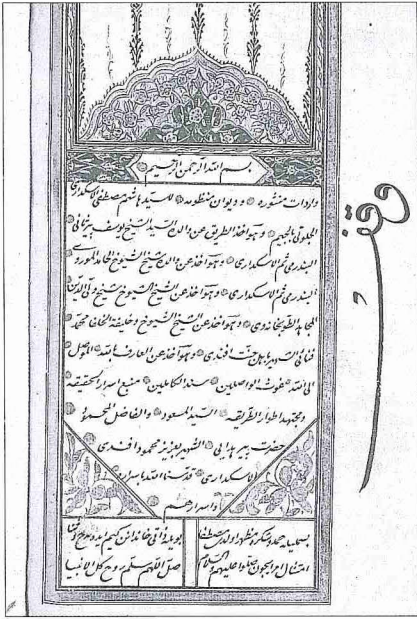

Hâşim Baba'nın *Vâridât-ı Mensûre ve Divan* adlı eserinin mukaddimesi (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 363)

birlikte *Vâridât-ı Mensûre ve Divan* adı altında istinsah edilmiştir (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 363). 3. *Ankâ-yı Meşrik*. İbnü'l-Arabî'ye ilgi duyan Hâşim Baba, onun '*Ankâ-yı muğrib* (şasırtan anka) adlı eserini "*Ankâ-yı Mağrib*" (batının ankası) şeklinde değerlendirip ona nazîre olarak bu eseri yazmıştır. Hâşim Baba, kitabında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin meczup olduğunu ileri sürerek Mevlevîler'i kızdırmıştır. Ayrıca Hacı Bektâş-ı Velî'den çok sık bahsetmesi de dikkat çekicidir. Eserin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3094, Hâşim Paşa, nr. 60; İÜ Ktp., TY, nr. 816, 3833; Yapı Kredi Bankası Ktp., nr. 230). 4. *Devriyye-i Feriyye*. Niyâzî-i Mısırî'nin "*Devriyye-i Arşîyye*"sine zeyil olarak yazılmış olup doksan dört beyittir. "*Lisânü'l-gayb*" diye de anılan manzumenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3910/ 31; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2089/ 7). Hâşim Baba'nın bunlardan başka çeşitli mecmualarda değişik isimlerle kayıtlı manzumelerine de rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâşim Baba, *Vâridât-ı Mensûre ve Divan*, İSAM Ktp., nr. 24.351 (fotokopi nüsha); Fatih, *Tezkire*, s. 50-53; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, s. 477, 483, 484, 485, 486, 516; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 244; Bandırmalîzâde, *Mir'âtü't-turuk*, İstanbul 1306, s. 45-47; *Sicill-i Osmânî*, IV, 624; *Osmanlı Müellifleri*, I, 62-63, 189-191; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 65-68; Abdülbaki [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 97; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul 1953), İstanbul 1983, s. 300-301; Ergun, *Antoloji*, s. 409; Vasfî Mâhir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 440-442; TYDK, III, 843-849; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 344; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982, s. 242-243, 277; Cemaleddin Server Revnakoğlu, "*Mî'râciyye*", *Yeni Tarih Dünyası*, II/19-20, İstanbul 1954, s. 167; A. Bilgin Turnalı - Esin Yücel Turnalı, "*Celvetîlik ile Bektaşîliği Birleştiren İlgi Çekici Bir Dal: Hâşimiyye Kolu ve Üsküdar'da Bandırmalı Tekkesi*", *TDA*, sy. 66 (1990), s. 111-120; Abdullah Uçman, "*Devriyyeler Üzerine Rıza Tevfik'in Yayınlanmamış Bir Makalesi*", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1993, s. 537-564; "Hâşim Baba", *TDEA*, IV, 139; Ekrem Işın, "*Hâşim Efendi Tekkesi*", *DBİA*, IV, 15-16; M. Baha Tanman - H. Kâmil Yılmaz, "*Bandırmalîzâde Tekkesi*", *DİA*, V, 54-55; Mustafa Uzun, "*Devriyye*", a.e., IX, 252.

H. KÂMİL YILMAZ

HÂŞİM BEY

(1815-1868)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende ve mûsiki hocası.

İstanbul Fatih'te Sarıgözel mahallesinde doğdu. Babası Seyyid Mehmed Sâdik Ağa'dır. Sesinin güzelliğiyle dikkati çekerek sekiz yaşında iken Enderûn-ı Hümayun'a alındı ve meşkhâne de mûsiki öğretilimine başladı. Müsikideki ilk bilgilerini burada Dellâlzâde İsmâil Efendi'den aldıktan sonra bir süre Şâkir Ağa'dan meşketti. Ardından Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin derslerine devam ederek kendini yetiştirdi. Hazine koğuşunda çavuş mülâzımı iken 2 Haziran 1827'de çavuşluğa yükseltildi. Enderun'da bulunduğu yıllarda Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Nazif Dede'ye, daha sonra da Hâfız Baba adlı bir Bektaşî şeyhine intisap etti. Abdülmecid döneminde Muzika-i Hümayun'un faslı atık heyetinde serhânende olarak görev yaptı.

1848 yılında hacca giden Hâşim Bey, ertesi yıl yalnız fasıl geceleri sarayda bulunmak şartıyla başladığı musâhiblik görevini Abdülmecid'in saltanatının sonlarına kadar sürdürdü. Abdülaziz'in tahta çıkması üzerine (1861) müezzinbaşılık göreviyle tekrar saraya döndü. Bir süre sonra

ra saraydan ayrılan Hâşim Bey'in hayatının son yıllarının maddî sıkıntı içinde geçtiği, bunda israfa varan cömertliğinin önemli rolü olduğu söylenir. Kaynaklarda, 1865'te Üsküdar Tunusbağı'nda oturduğu sıralarda evine ekmeğin getiren Bağdasar Ağa'ya biriken borcunu kendisine mûsiki meşkederek ödediği, alacaklıların rahatsız edeceği endişesiyle evinin arka odalarından birinde Bolâhenk Nûri Bey'e ve diğer talebelerine alçak sesle mûsiki meşkettiği rivayet edilir. Tunusbağı'ndaki evinde vefat eden Hâşim Bey Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Sâzendeliğe ilgisinin bilinmemesine rağmen mezar taşında "sersâzendegân-ı hâssa" ibaresinin yer alması dikkat çekicidir. Kabri, daha sonraları yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında kaybolmuştur. Hâşim Bey on dokuz yaşında iken evlendiği ilk eşi Münire Hanım'dan 1859'da ayrılmış, aynı yıl evlendiği Hürîcinan Hanım'ın üç yıl sonra vefatı üzerine de Zehra Hanım'la hayatını birleştirmiştir.

Hâşim Bey, devrinin önde gelen mûsiki kişinasları arasında hânendeliğinin yanı sıra özellikle bestekâr ve mûsiki hocası olarak tanınmıştır. Bestekârlık gücünü âyin, beste, semâi, şarkı ve köçekçe formlarında seksenin üzerindeki eserleriyle ortaya koyan Hâşim Bey, altmış altısı şarkı formunda olan bu eserlerinden bazılarını zamanın devlet büyüklerine methiye olarak bestelemiştir. "*Mihr-i lutfundan edip baht-ı siyâhım ahz-ı nûr*" mısraı ile başlayan şedd-i araban şarkısı ile, "*Nî'met-i vaslın için ey gonca leb*" mısraı ile başlayan bayatî-araban şarkısı onun en tanınmış eserlerindendir. Sûzinak ve şehnaz makamlarında bestelediği iki Mevlevî âyininin birincisinin notası elde olup bu âyin sadece bir defa Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde okunabilmiş, diğer âyini ise kaybolmuştur. Ahmed Celâleddin Dede'nin anlattığına göre, Hâşim Bey'in geleneğe aykırı olarak güftesini Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Nazif Dede'nin şi-

Hâşim Bey

irlerinden seçtiği eserinin mevlvihâne-lerde okunması Konya Çelebisi Said Hemdem tarafından yasaklanmış, ayrıca Said Çelebi, böyle bir âyinin okunmasına müsaade ettiği için Beşiktaş Mevlvihânesi şeyhi Nazîf Dede'ye bir tekdîrname göndermiştir. Yine Ahmed Celâleddin Dede'nin anlattığına göre Hâşim Bey bu iki âyinin bestelerini daha sonra Mevlânâ'nın şiirlerine uyarlamış, ancak eserlerin bu şekilleri zamanımıza ulaşmamıştır. Hâşim Bey'in bazı nefesler bestelediği söylenmekteyse de nefes bestekârları çoğunlukla adlarını gizlediklerinden bu bestelere dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Diğer taraftan Hâşim Bey tarz-ı nevîn adıyla mürekkep bir makam icat etmiş ve bu makamda bir hayli eser bestelemiştir.

Hâşim Bey, aslında bir güfte mecmuası olmakla birlikte bazı nazarı bilgilerin de yer aldığı bir mûsiki mecmuası düzenlemiştir. Eserin *Mecmûa-i Kârâhâ ve Nakşâhâ ve Şarkıyyât* adıyla yapılan ilk neşri (İstanbul 1269) Sultan Abdülaziz'e sunulmuştur. Kısa bir mukaddimenin ardından eserler, klasik güfte mecmualarındaki tertip gözetilerek her makama ait "fasıl" adlı müstakil bölümler halinde kaydedilmiş ve her bölümde büyük formdan küçüğüne doğru bir sıralama yapılmıştır. Eser yazılırken Abdülbâkî Nâsir Dede'nin *Tedkik u Tahkik*'inden de istifade edilmiştir. Kitabın *Hâşim Bey Mecmuası* adıyla anılan ikinci baskısı (İstanbul 1280) ilk neşre göre muhteva bakımından daha zengindir. Hâşim Bey bu basıma yazdığı mukaddimede, mûsikîşinaslar için daha önce muhtasar bir mecmua tertip ettiğini, beş altı yıl içinde bir takım yeni şarkılar bestelendiği için yeniden bir mecmuanın tanzîmiyle beraber bir edvârın da ilâvesine lüzum gördüğünü, eski mecmuada yer alan, ancak artık kullanılmayan bazı fasılları çıkarıp yerlerine yeni şarkı güftelerinden koyduğunu, yeni makamlar hakkında da gerekli açıklamanın yapılacağını söyler. Dairelerle açıklanan usul tariflerini "İlm-i Edvâra Dâir Risâle" başlığı altındaki nazariyat bilgileri takip eder. Bu bölümde, klasik edvârlarda yer alan mitolojik mûsiki bilgilerinin ardından makamların melodik seyir ve karakterleri anlatılarak bunların Batı

Hâşim Bey Mecmuası olarak tanınan eserin antoloji bölümünün ilk sayfası (İstanbul 1280)

mûziği tonal sistemiyle olan benzerlikleri belirtilmiştir. Bunu, makamlar ve bunların yıldızlar ve burçlarla olan münasebetleri, mûsikinin insanlar ve hayvanlar üzerindeki etkisinden bahseden bölüm takip eder. Mecmuanın nazariyat kısmının sonunda kullanılmayan makamların kısa tariflerine yer verilmiştir. Eser, iki sayfalık makamlar fihristinin ardından güftelerin sıralandığı antoloji bölümüyle sona erer. Hâşim Bey eserin sonunda, bu mecmuaya hâşîye olmak üzere başka bir risâle daha tertip etmekte olduğunu söylüyorsa da böyle bir esere henüz rastlanmadığı gibi kaynaklarda bunun yazıldığına dair bilgi de bulunmamaktadır.

Bahçeciliğe ve çiçekçiliğe karşı özel bir merakı olan ve bazı şiirler de kaleme alan Hâşim Bey pek çok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Hacı Fâik Bey, Hacı Ârif Bey, Ekmekçi Bağdasar Ağa, Bolâhenk Nûri Bey, Üsküdarlı Neyzen Sâlim Bey ve Karantinacı İsmâil Bey en meşhurlarıdır.

Hâşim Bey'in kardeşi Besim Bey de mûsikiyle meşgul olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâ Bey, *Târîh*, IV, 303; Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 401, 404, 434; Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 6, 9; V, 444-446; Ergun, *Antoloji*, II, 405, 411-412, 419-420, 439, 541-542, 637-638; Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 100; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 185-186; Karadeniz, *Türk Musikisi*, s. 719-727; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 231-234; Ruşen Ferit Kam, "Hâşim Bey", *Radyo Mecmuası*, sy. 83-84, Ankara 1948, s. 6-7; Hayri Yenigün, "Hâşim Bey", *MM*, sy. 201 (1964), s. 268; Orhan Nasuhioğlu, "Meşhur Mûsikîşinaslarımızın Mezarlarına ve Hâşim Bey'e Dair", a.e., sy. 298 (1974), s. 5-7; Duran Bardakoğlu, "Hâşim Bey Mecmuası Nazari Kısım Üzerine Bir Çalışma", a.e., sy. 370 (1980), s. 4-6; sy. 371 (1980), s. 13-17; sy. 372 (1980), s. 10-12; sy. 373 (1980), s. 19-20; sy. 375 (1981), s. 19-20; sy. 380 (1981), s. 15-16; sy. 384 (1981), s. 26-28; Öztuna, *BTMA*, I, 335-337.

NURİ ÖZCAN

HÂŞİM EFENDİ, Mehmed (ö. 1845)

Osmanlı hattatı,
tuğrakeş ve sikkezen.

Kafkasya'dan getirilmiş Çerkez asıllı bir köledir. Celi sülûste çığır açan Mustafa Râkım tarafından küçük yaşta satın alınıp âzat edilmiş, daha sonra mânevî evlât olarak yetiştirilip evlendirilmiştir. Hattatlığı ve tuğrakeşliği Mustafa Râkım'dan öğrenen Hâşim Efendi, hocasına son eseri olan Nusretîye Camii (1241/1825) içindeki celi sülûs yazı kuşağının yazılmasında Recâi Şâkir Efendi ile birlikte yardımcı olmuş, ayrıca caminin bazı kapı üstü yazılarını da tamamlamıştır.

Hâşim Efendi, Mustafa Râkım'ın vefatından sonra (1241/1826) sikke-i hümayun ressamlığına tayin edildi ve Dîvân-ı Hümâyûn'da hâcegânlık rütbesine yükseltildi, daha sonra Darphâne-i Âmire'de sikkezenbaşılığı getirildi. İstanbul'da "di-val işi" olarak altın sırma ile hazırlanan Kâbe örtüsünün 1253 yılı (1838) hac mevsiminde eskisiyle değiştirilmesi merasimine örtüdeki yazıların hattatı sıfatıyla katıldı. Haccdan sonra Kâbe'den çıkarılan eski örtüyü yanına alarak İstanbul'a döndü. II. Mahmud'un türbesi için celi sülûsle kuşak ve diğer yazıları yazan Hâşim Efendi, türbenin 15 Şâban 1256 (12 Ekim 1840) tarihinde yapılan açılış merasiminde Sultan Abdülmecid tarafından mükâfatlandırıldı.

Hâşim Efendi 22 Cemâziyelâhîr 1261'-de (28 Haziran 1845) vefat etti; hocası

Mehmed Hâşim Efendi'nin, II. Mahmud Türbesi'ndeki celi sülûs hatla yazdığı kuşak yazısının başlangıç kısmı